

angažiranosti avtorja iztrgati pozabi še tisto malo, kar je ostalo, saj čas neusmiljeno melje in briše sledi. Ravno zato bi seznamu lahko dodali še marsikatero posameznika, ki bi si zaslužil članstvo na tem eminentnem seznamu, a je ravno ta vsesplošni indiferentni odnos nekaterih avtorju preprečil pridobiti ustrezne in verodostojne podatke o njih. Zaznati je tudi pomanjkanje strokovnega oz. znanstvenega gradiva o zgodovini Litije in njene okolice, kar ponovno kaže na nezanimanje tako domačinov kot stroke za njeno preučevanje in ohranjanje.

Knjiga Martina Brileja *Litijski obrazi* je dragoceno pričevanje preteklih časov z vidika spoznavanja življenja in dela naših prednikov kot tudi z vidika ohranjanja arhivskega gradiva, saj je v njej lepo število še neobjavljenih fotografij, ki dajo besedilu posebno izrazno moč.

Kljub dolgemu seznamu imen in priimkov pa avtor iz objektivnih razlogov še vedno pušča nekatere strani neodstrte, nepopisane in prav je tako. Zgodovina je nikoli dokončana zgodba, ki vedno znova odkriva nove podatke, nova dejstva in slike se zaradi njih prikažejo v popolnoma drugačni luči kot nekdanj. Vsako zgodovinsko naravnano delo mora pustiti možnost odprtih poti in novih spoznanj. Z upanjem lahko zato nekoč pričakujemo nadaljevanje Litijskih obrazov.

*Helena Hauptman*

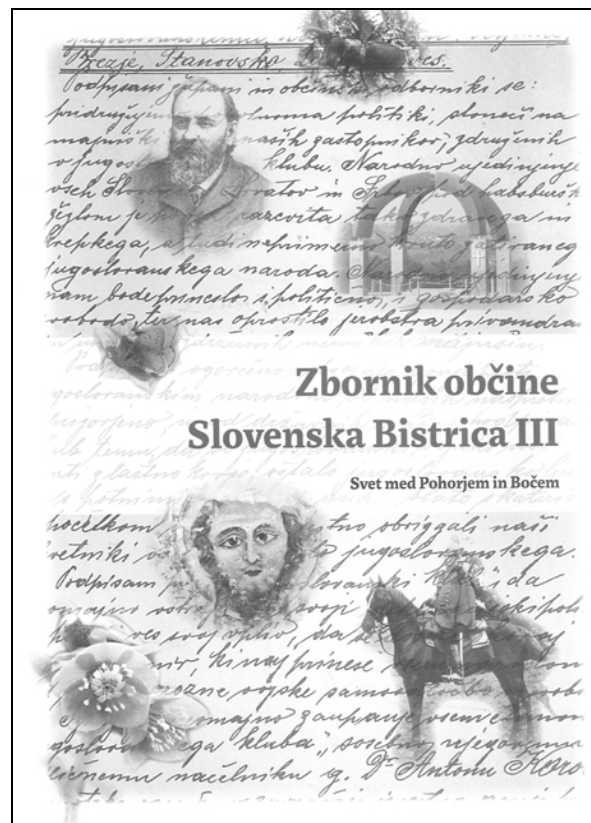


**Zbornik občine Slovenska Bistrica III: Svet med Pohorjem in Bočem (ur. Stanislav Gradišnik). Slovenska Bistrica : Zavod za kulturo, 2009, 774 strani.**

Včasih je pravi užitek vzeti zvečer knjigo v posteljo in jo prebirati, preden veke pokrijejo od dnevnih naporov utrujene oči, roke omahnejo in knjiga pade na posteljo, velikokrat pa tudi na nos. Pri novem zborniku, ki ga je izdala občina Slovenska Bistrica, branje v postelji ni mogoče, saj je nova številka zbornika velika knjiga v pravem pomenu besede. Knjiga je pretežka za držanje pokonci in kljub trudu bi se njen hrbet zaradi teže usločil, roke pa boljše že pri večkratnem prelaganju po mizi. Nova knjiga predstavlja že tretji zvezek, ki lepo dopolnjuje mozaik življenja na območju nekdanje slovenjebistriške občine. Prvi zbornik je izšel že leta 1982, drugi je bil izdan leta 1990, na v zborniku zajetem območju pa se je zgodilo toliko stvari, da je bila priprava in izdaja novega po mnenju občine in uredniškega odbora prava nujna. Območje je v tem času doživljalo svoj razvojni vzpon, ki se lahko enači le še z vzponom, ki ga je doživljalo v prvem desetletju 20. stoletja. Tudi

novih idej in tem za obdelavo je bilo veliko na vseh znanstvenih področjih, med njimi pa je tudi nekaj takih, ki so bile v preteklosti zapostavljene, ali drugih, ki so z novim vedenjem postale bolj jasne in so zahtevale objavo novih podatkov. Čeravno ponavadi občinski zborniki služijo tudi kot protokolarna darila, pričujoči tretji zbornik Slovenske Bistrice presega tovrstne publikacije, njegovo bogato vsebino pa bo v prvi vrsti presojala zlasti strokovna javnost. Tem člankov v zborniku so aktualne za današnji čas in medtem ko je bilo predvsem v prvem, pa tudi še v drugem zborniku več člankov, ki so osvetljevali dogajanje na Slovenjebistriškem z vidika zmagovalcev v drugi svetovni vojni, so v tretji številki zbornika objavljeni članki, ki zadevajo tudi temno dogajanje ob zaključku svetovne morije. Ti so obravnavano področje neizbrisno zaznamovali.

Za izhodišče priprave nove številke zbornika je pripravljala skupina določila prostor nekdanje občine Slovenska Bistrica, ki se danes deli na štiri manjše, t. j. Slovensko Bistrico, Oplotnico, Poljčane in Makole, prostor, ki so ga opisno označili za področje med Pohorjem, Bočem in Halozami, ter tako omogočili širšo in kompleksnejšo obravnavo posameznih tem. Pri oblikovanju vsebine je sodelovalo več kot 40 avtorjev, za zbornik, ki šteje nekaj manj kot 800 strani, pa so prispevali več kot 1200 strani tipkopisov. Ker je idej še ostalo, pojavljajo pa se tudi vedno nove, uredniški odbor zatrjuje, da pričujoči tretji zbornik ne bo tudi zadnji.



Članki v zborniku so usmerjeni predvsem kulturno in naravno zaščitno, saj so v preteklih, skoraj dvajsetih letih tukajšnje občine in država veliko denarja in časa namenili prav ohranjanju naravne dediščine in čuvanju svojega okolja. Za kulturne spomenike to pomeni njihovo obnovo, saj so bili nekateri med njimi, roko na srce, ne le zaradi vojnih in povojnih dogodkov, pač pa tudi zaradi mačehovskega odnosa družbe do njih, v zelo žalostnem stanju.

Tematsko je zbornik nekako razdeljen v tri sklope, od katerih se prvi posveča predvsem družboslovno humanističnim temam, v drugem delu pa prevladujejo naravoslovni članki, čeprav je močno ločnico med njimi pravzaprav težko začrtati. Življenje je namreč preplet enega in drugega in v človeškem življenju eno brez drugega ne bi moglo obstati. Kot tretji sklop bi lahko opredelili članke, ki so objavljeni po kompletu naravoslovnih raziskav in med sabo nimajo osnovne rdeče niti, več med njimi pa je zanimivih za zgodovinarje.

Prvi del, v katerem si skušajo članki slediti po kronološkem zaporedju, se začne z novimi dognanji, ki so jih v vedenje o dogajanjih na slovenjebistriških tleh v poznoantičnem in zgodnjesevnoveškem času prinesla najnovejša arheološka izkopavanja. Tukajšnje ključno najdišče je še vedno Ančnikovo gradišče, kjer sistematična izkopavanja in kontinuirane raziskave potekajo že od leta 1986. Dopolnjuje ga članek o prebivanju Keltov na tukajšnjih tleh in sledih, ki so jih zapustili v današnjem življenju, saj nas nanje spominjajo nekatera osebna imena in priimki ter imena krajev. Sledi topografski pregled cerkvene in grajske stavbene dediščine med Pohorjem in Bočem ter zgodovina gosposčine Oplotnica, ki je bila nekaj časa samostojna, večino časa pa združena s posestvi v Žičah in Slovenskih Konjicah. Članek je v prvi vrsti pregled arhivskih virov o gosposčini, ki jih danes hranita Zgodovinski arhiv v Celju in Pokrajinski arhiv v Mariboru, zanimive podatke pa je najti tudi v fondih Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu.

V severozahodni del obravnavanega področja segajo pohorski gozdovi, spremembe v rabi tal in prostora pa je najlažje spremljati skozi evidence in slike, ki jih nudijo katastri. Med njimi nam osnovno stanje ponavadi prikažejo podatki v franciscejskem katastru iz prvih dvajsetih let 19. stoletja, saj je najstarejši kataster, ki s svojimi podatki tovrstno, relativno verjetno primerjavo še omogoča. Kot arhivski vir pa omogoča še mnoge druge raziskave, čeravno je za slovenski del Štajerske nekoliko slabše ohranjen kot npr. od slovenskih dežel za Kranjsko ali Koroško.

Poseben članek je razumljivo posvečen družini Attems oz. Ignacu Mariji Attems (1652–1732). Attemsi, lastniki gradu v Slovenski Bistrici, izhajajo iz Furlanije. V 18. in 19. stoletju so bili ena najpremožnejših štajerskih družin, njeni predstavniki, ki so zasedali pomembne državne službe, pa so bili

posledično tudi oblikovalci družbenih dogajanj, snovatelji razvoja in mecenari kulturnega ustvarjanja. Ignac Marija Attems je tisti, ki je z nakupi zemljiških gospostev na Štajerskem (Podčetrtek, Štatenberg, Hartenstein, Pilštajn, Brežice, Gösting, Brestanica, Bistriški grad, Turn pod Brestanico, imenje Drenik, urad Aigen in izgradnja palače v Gradcu) pripravil gospodarsko podstat družini, veliko premoženje pa mu je omogočilo tudi podpiranje umetnosti v duhu časa, v katerem je živel, torej baroka.

Posebna obravnava v zborniku predstavlja tapiserie s provenienco iz bistriškega gradu, saj so bile do konca baroka tapiserie skoraj obvezni del notranje opreme plemiških domov. Danes večino ohranjenih bistriških tapiserij hrani Narodni muzej Slovenije. V njegovih depojih so se verjetno znašle okoli leta 1949, ko je bil bistriški grad nacionaliziran, notranja oprema pa deloma raznesena deloma pa predana Federalnemu zbirnemu centru. Po besedah avtorice so bistriške tapiserie poškodovane in neprimerne za obešanje, zato jih ni mogoče videti. Njena posebna zahvala je bila zato namenjena delavcem Narodnega muzeja, ki so jih za objavo članka v zborniku kljub težavam zaradi poškodb kvalitetno poslikali.

Arhivsko gradivo gosposčine Bistriški grad hranijo danes v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. Deli fonda so prišli k njim iz Federalnega zbirnega centra, kamor ga je izročila jugoslovanska vojska, ko je po koncu druge svetovne vojne zasedla grad, delno pa so ga kupovali v avstrijskih antikvariatih, kamor je "slučajno zašlo". Originalno gradivo dopolnjujejo kopije, ki so jih mariborski arhivisti za kompletiranje fonda pridobili iz graškega arhiva. Med gradivom je danes tudi računska knjiga župnije Smartno na Pohorju za obdobje od 1629 do 1650, ki jo obravnava naslednji članek. Veliki kulturni poti pod okriljem Sveta Evrope in mednarodnemu interdisciplinarnemu simpoziju o svetem Martinu, ki je v 4. stoletju hodil tudi skozi naše kraje, je uredniški odbor namenil poseben članek. Simpozij je organiziralo kulturno društvo Poslanstvo sv. Martina, odvijal pa se je leta 2007 v Slovenski Bistrici. Prav tako iz fondov mariborskega arhiva so črpani podatki o družini Sernec, ki je s svojim delovanjem vidneje posegla v narodnopolitično dogajanje na Slovenjebistriškem v 19. stoletju.

Samostan Studenice leži ob severnem vznožju Boča. Ob vodnem izviru ga je okoli leta 1230 postavila Zofija Rogaška in bila v njem tudi priorica. Zgodovina mu predvsem po letu 1782, ko ga je Jožef II, kot mnoge druge, ukinil, ni bila naklonjena. Leta 1992 je bil stavbni kompleks razglašen za kulturni spomenik, po vrnitvi prvotnim lastnikom v denacionalizacijskih postopkih pa na njem potekajo obširna obnovitvena dela, ki jih strokovnjaki izkoriščajo za raziskave stavbene dediščine. Želja lastnikov je, da bi bil v obnovljenih poslopih nekdanjega samostana

dom za ostarele, strokovne službe pa so se s predlagano namembnostjo strinjale. Namembnost obnovljenih kulturnih spomenikov je namreč glavni problem, s katerim se srečujejo lastniki za kulturne spomenike razglašanih objektov, saj vzdrževanje takšnih stavb terja velike stroške, ki jih običajno nimajo. Tudi kadar večino prostorov namenijo muzejskim predstavitev, se slej ko prej zastavi vprašanje pokrivanja stroškov, saj muzejske institucije nikjer po svetu niso dovolj profitabilne za vzdrževanje takih stavb, državni proračun pa tudi ni vreča brez dna.

V odročnejših krajih bistriškega Pohorja se še vedno skrivajo mnoge ohranjene kmečke domačije. S preučevanjem te stavbne dediščine, h kateri lahko poleg hiš in različnih gospodarskih poslopij, npr. vinskih kleti prištejemo tudi krajinska znamenja, lahko še danes zvemo veliko o življenju in običajih na pohorskih pobočjih, saj je planina naseljencem nudila skoraj vse, kar so potrebovali za življenje.

Deklaracijsko gibanje med prvo svetovno vojno je tudi na Slovenjebistriškem pustilo svoje sledi, listine s podpisami pa se danes nahajajo v mariborskem arhivu. Zadržno delovanje na Bistriškem obravnava naslednji članek, v zborniku pa tudi niso mogli mimo razvoja vojaštva in vojašnice, ki je v Slovenski Bistrici zavzemala pomembno mesto v vsakdanu domačega prebivalstva. Sledi vojaštva sicer segajo že v pradavnino, z vso gotovostjo pa je možno zatrditi, da je to mimo v rimskem času potekala povezovalna pot, pomembna tako za rimsko vojsko, potrebe trgovanja in gibanje prebivalstva. Po drugi svetovni vojni je poslopja, zgrajena leta 1900 ob robu mesta za vojašnico, konjsko bolnišnico in kasneje tudi šola za rezervne časnike, ki jo je obiskoval celo Božidar Jakac, zasedla Jugoslovanska ljudska armada. Dne 20. septembra 1991 jo je prevzela Teritorialna obramba. Posebna razprava obravnava gospodarski razvoj med Pohorjem in Halozami, omejuje pa se le na obdobje po letu 1991.

Dogajanja po drugi svetovni vojni so enako kot sama vojna še dodatno obremenila odnose med ljudmi, nekatere grozote pa se nam v polnosti odkrivajo šele danes. Taki pojavi se sicer dogajajo ob koncu vsake vojne, procentualno pa je bilo po bojev brez sodnih procesov na Slovenskem največ, kar pa si je glede na to, da so se na prehodno slovensko ozemlje ob koncu vojaških akcij v jugovzhodni Evropi zgrinjale množice različnih vojsk in kompromitiranih posameznikov, nekoliko lažje razlagati. Vendar je zločin tudi danes težko razumeti, saj se je z aukazanim molkom in odvzemom pravice do groba samo še stopnjeval.

Zanimivo je tudi pregledovanje domačih krajev na starih razglednicah, ugotavljanje podobnosti in razlik ter obujanje spominov, vezanih na spremenjeno okolje. Hkrati so razglednice neprecenljiv zgodovinski vir preučevanja tako slikovnega kot pis-

nega dela (besedila) za raziskovalne namene z različnih raziskovalnih vidikov, npr. krajevnega, etnološkega, nacionalnega, političnega itd.

Naravoslovne teme, ki si sledijo v drugem sklopu člankov, običajno večino bralcev Kronike nekoliko manj "vlečejo", kljub temu pa si zaslužijo nekaj stavkov. Vanje nas popelje predstavitev narave med Pohorjem in Halozami, v razpravi pa se avtorici dotakneta tudi primerov oblikovane narave, ki jih predstavljajo parki in vrtovi ob graščinah. Ti se postavljajo tudi z nekaterimi eksotičnimi primerki, ki jih sicer v naravnem okolju naših krajev ni najti, običajno pa so jih v svoje parke in vrtove posadili lastniki graščin iz kdove kakšnega razloga, prav tako pa velikokrat ostaja skrivnost pridobivanje njihovih semen ali sadik. Naslednja članka se posvečata prikazu botaničnega bogastva območja bistriške občine in mineralom, ki sestavljajo pohorsko hribovje, nanje pa običajno naletimo med pohajkovanjem po tukajšnjih poteh. Pohorski tonalit oz. granodiorit in čizlakit sta tudi pogosti okrasni kamnini, ki ju lahko občudujemo na številnih pročeljih, med drugim tudi na vhodu slovenskega parlamenta.

Leta 1993 je južno od račkih ribnikov začel nastajati botanični vrt, še pred sto leti pa se je tukaj razprostirala vaška gmajna, porasla z ločjem in šašem, ki jima domačini pravijo cedilje in šar. Zbornik prinaša še članke o pticah, dvoživkah in plazilcih, metuljih, hroščih, potočnih rakih, kačjih pastirjih, koblicah in bogomolki ter netopirjih, ki živijo na Slovenjebistriškem. Tudi skrb občin za obnavljanje kulturne dediščine je predstavljena v posebnem članku.

Sledi še nekaj člankov, v katerih so se avtorji posvetili specialnim temam. Prvi prikazuje lekarništvo na Slovenjebistriškem. Slovenska Bistrica je prvo lekarno imela že v 17. stoletju v prostorih minoritskega samostana, danes pa je to razvejana mreža z enotami v večini krajev na v zborniku zajetem področju. V smislu pomoči človeku se nekoliko na lekarno in lekarništvo navezuje delovanje Rdečega križa, knjižnica pa je ena od ustanov, ki jih mora imeti vsak nekoliko večji kraj, saj z izposojanjem svojega knjižnega fonda pomembno vpliva na pridobivanje dodatnih znanj in izobrazbe ter oblikuje stanje duha v širši regiji. Razprava o življenju Josipa Vošnjaka nam pomembnega slovenskega političnega delavca v 19. stoletju prikazuje v nekoliko drugačni luči, kot smo ga videli do sedaj. V Slovenski Bistrici je imel namreč svoje posestvo, ki mu ga je bil kupil že oče, nanj pa se je umaknil po upokojitvi. Članek je še toliko pomembnejši, ker ga dopolnjuje urejena bibliografija Vošnjakovih objavljenih del. Drugi pomembnejši, ki mu je uredniški odbor namenil poseben članek, je učitelj Jože Tomažič iz Tinja nad Slovensko Bistrico, objavljena pa je tudi njegova bibliografija. Kulturno življenje, vezano zlasti na gledališko dejavnost, predstavlja čla-

nek z naslovom Talija pod bistrškim soncem med letoma 1945 in 1985, za konec pa je uredniški odbor prihranil prikaz pohodniških in kolesarskih poti na obravnavanem območju. Zbornik zaključuje članek o pogledu tujca na turistični napredek v občini Slovenska Bistrica in seznam avtorjev oz. piscev člankov s kratko predstavitevijo.

Knjiga je bogato opremljena s črno belim in barvnim slikovnim gradivom. V člankih, ki posegajo v zgodovinska dogajanja, so poleg novih objavljene tudi nekatere stare, do sedaj še neznane fotografije, za naravoslovne članke pa so bile fotografije posnete povsem na novo, s čemer je bila tako kulturna kot naravna dediščina ponovno dokumentirana. Vsak članek dopolnjuje seznam uporabljene literature in povzetek v slovenščini s prevodom v angleščino in nemščino, kar še dopolnjuje njegovo uporabno in dokumentarno vrednost, saj lahko kot prva in osnovna informacija koristi tujim raziskovalcem, ki slovenščine niso večji. Nekoliko moti le dokajšnja neenotnost pri citiranju virov in literature. Problem bi lahko rešili z izdajo navodil avtorjem pred oddajo člankov, vendar so članki tako različni in tako različnih strok, da to velikokrat ni mogoče, saj vsaka stroka postavlja različne zahteve in se obrača po različnih metodologijah navajanja virov.

Kot je bilo omenjeno že na začetku, je knjiga obsežna, njen format pa je prilagojen oz. usklajen s formatom obeh predhodnih zbornikov. Papir, ki so ga uporabili za tretjo številko zbornika, je debelejši, kar sicer povečuje težo in debelino knjige, vendar je zaradi tega trajnejša in obstojnejša. Sredstva za izdajo zbornika je zagotovila Občina Slovenska Bistrica, uredniški odbor pa so sestavljali nekateri posamezniki, ki so sodelovali že pri pripravi prvih dveh zbornikov, in nekatere mlajše delovne moči. Kot so opozorili že uvodničarji, ob izdaji tretje številke občinskega zbornika že razmišljajo tudi o četrti. Pri tem morda ne bi bilo odveč med avtorje povabiti še nekaterih strokovnjakov iz ostalega slovenskega prostora, ki bi slovenjebistriška dognanja lažje vpeli v širši družbeni in geografski prostor. Pri tokratni številki so namreč sodelovali le "domači" strokovnjaki, iz širšega slovenskega prostora pa jih je bilo le manjše število, tematsko pa so obravnavali zlasti naravoslovne teme. In kljub manjšim napakam, ki so pojavijo ob vsaki podobni publikaciji, a bi se jim z natančnejšim lektorskim pregledom večinoma lahko izognili, je pričujoči zbornik publikacija, ki jo bo težko preseči. Takih potrebujemo še več in vedno nove, zato gredo tako avtorjem člankov, uredniškemu odboru in vsem občinskim strukturam za pogumno odločitev za objavo vsa priznanja in pohvale.

*Alenka Kacičnik Gabrič*



**Franc Perko: Vasi v objemu železnice. Ivanje selo, Rakek, Rakov Škocjan, Slivice in Unec skozi čas. Ljubljana : Založništvo Jutro, 2008, 496 strani.**

Že v monografiji *Zapisano v branikah. Gozdovi in gozdarstvo od Snežnika do Nanosa skozi čas* (Postojna : Gozdarsko društvo, 2002) se je Franc Perko poleg pregleda gospodarjenja z gozdovi na Notranjskem dotaknil tudi notranjske preteklosti in podal zgodovinski pregled gozdarstva v teh krajih. Tri leta zatem je v strokovni monografiji *Trpeli so naši gozdovi. Slovenski gozd in gozdarstvo v prvem desetletju po drugi svetovni vojni* (Ljubljana : Jutro, 2005) predstavil svoje videnje povojnega obdobja v luči preučevanja gozdarske zgodovine, leta 2008 pa je pri založbi Jutro izšla monografija *Vasi v objemu železnice*, v kateri se je avtor, domačin, doma iz vasi Slivice, najbolj doslej oddaljil od področja svojega obsežnega in uspešnega raziskovalnega dela, usmerjenega v preučevanje gozdarstva na Slovenskem, in se spopadel s preteklostjo in zgodovinskim orisom krajev, katerih utrip je sredi 19. stoletja zaznamovala graditev južne železnice, ki je povezala glavno mesto Dunaj s Trstom.



Franc Perko

Vasi v objemu  
železnice

ZALOŽNIŠTVO JUTRO